

Warszawa, 03.02. 2020r.

dr hab. Bernadeta Szczupał, prof. APS
Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej
Instytut Pedagogiki Specjalnej
w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Berezy *Kompetencje psychospołeczne nauczycieli gimnazjów specjalnych* przygotowanej pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Marii Chodkowskiej

Przedstawiona do recenzji dysertacja jest prawidłowo opracowaną rozprawą, zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym. Pani mgr Agnieszka Bereza podjęła temat o dużym znaczeniu poznawczym, edukacyjnym i społecznym. Tematyka badawcza rozprawy znakomicie wpisuje się w zagadnienia pedeutologii. Zawiera teoretyczno-empiryczne dyskursy na temat nauczyciela-wychowawcy, jego kompetencji, aktualnych funkcji i zadań w zakresie kształcenia specjalnego. Wybór tej tematyki uważam za w pełni uzasadniony. Biorąc pod uwagę obszar tematyczny wpisujący się w podjętą tematykę badań Doktorantka postawiła sobie ambitne, złożone zadanie, ponieważ badania kompetencji psychospołecznych nauczycieli gimnazjów specjalnych nie należą do łatwych. Analiza ich wyników sprzyja zrozumieniu kompetencji nauczycieli i poszukiwaniu uogólnień w celu doskonalenia ich pracy z dziećmi i młodzieżą z niepełnosprawnościami.

Analizując pracę pod względem formalnym stwierdzam, że przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska liczy 249 stron i składa się z siedmiu rozdziałów poprzedzonych wstępem. Rozprawa posiada układ typowy dla prac o charakterze empirycznym, klasycznym dla prac awansowych. Trzy pierwsze rozdziały mają charakter teoretyczny i zostały opracowane na podstawie obszernej literatury z zakresu omawianych zagadnień. Rozdział czwarty stanowi prezentację założeń badawczych Doktorantki. W trzech następnych rozdziałach zaprezentowano wyniki badań oraz dokonano ich szczegółowej interpretacji. Dodatkowe wątki merytoryczne omawiane wewnątrz rozdziałów są konstruktywnie uzasadnione i przedstawione w przemyślanych proporcjach, wytłumaczalnych zakresem wymaganej analizy. Natomiast w zakończeniu przedstawiono wnikliwie wnioski końcowe. Ponadto zamieszczone zostały:

bibliografia, spis tabel, spis wykresów oraz aneksy zawierające wykorzystane narzędzia badawcze. Obszerna bibliografia cytowana w pracy jest dobrze dobrana, znalazły się w niej zarówno klasyczne jak i najnowsze opracowania. Stwierdzam, że Doktorantka dowiodła swoich umiejętności pisania tekstu naukowego.

Struktura pracy jest prawidłowa, przejrzysta i uporządkowana. Układ treści poszczególnych teoretycznych jest logiczny i konsekwentnie prowadzi do wybranych przez Doktorantkę rozwiązań empirycznych. Praca z formalnego punktu widzenia napisana została dobrym językiem, występuje konsekwencja w zapisie bibliograficznym, jest napisana starannie i jest dobrze rozplanowana graficznie. Sporadycznie istnieje jednak pewna niekonsekwencja w podawaniu źródeł cytowanej literatury w tekście – brak konsekwencji w podawaniu imion autorów, lat wydania poszczególnych publikacji. Wymienione nieścisłości muszą być odnotowane przez recenzenta i wymagają korekty przy publikowaniu pracy, ale praktycznie nie wpłynęły na jej wysoką ocenę.

We wstępie rozprawy Doktorantka rzetelnie uzasadnia wybór swojego tematu badawczego oraz wskazuje na inspiracje, którymi się kierowała opracowując rozdziały teoretyczne oraz koncepcję metodologiczną.

Rozdział pierwszy zatytułowany „Specyfika edukacji osób z niepełnosprawnością intelektualną” podejmuje zagadnienia dotyczące specyfiki edukacji tej grupy osób w wymiarze historycznym i współczesnym. Doktorantka omawia również podstawy prawne regulujące dostęp do kształcenia oraz wnikliwie prezentuje aktualne formy edukacji dla osób z niepełnosprawnością intelektualną. Analizuje efekty i bariery edukacji uczniów z niepełnosprawnością intelektualną. Wskazuje także na wielowymiarowe zadania edukacyjno-wychowawcze związane z pracą pedagoga specjalnego. Rozdział pierwszy uważam za spójny i bardzo dobrze przemyślany, a zakres przeprowadzonej analizy literatury za wystarczający.

W rozdziale drugim Doktorantka wnikliwie omawia kompetencje zawodowe nauczyciela ze szczególnym zwróceniem uwagi na ich wychowawczy wymiar, określane mianem kompetencji psychospołecznych. Przedstawia też definicje, klasyfikacje i charakterystykę kompetencji nauczycielskich oraz dokonuje obszernego przeglądu badań nad psychospołecznymi kompetencjami. Rozdział ten jest również prawidłowy i wartościowy w sensie kognitywnym. Zaprezentowane w nim rozważania są cenne dla podjętego zakresu tematycznego badań własnych.

W rozdziale trzecim Doktorantka rzetelnie omówiła kompetencje psychospołeczne pedagogów specjalnych. Doktorantka trafnie i wyczerpująco przedstawia w nim sylwetkę nauczyciela- wychowawcy według koncepcji Marii Grzegorzewskiej. Ponadto prezentuje

kompetencje nauczyciela-wychowawcy w wybranych systemach i koncepcjach współczesnej pedagogiki oraz ukazuje badania prowadzone w tym zakresie. Dokonuje również analizy procesu kształtowania kompetencji psychospołecznych w polskim systemie kształcenia pedagogów specjalnych. Treści zawarte w tym rozdziale są wyczerpujące i w pełni wystarczające.

Uogólniając ocenę poszczególnych rozdziałów teoretycznych, pragnę podkreślić, że są one spójne pod względem logicznym i prezentują wszelkie niezbędne informacje związane z omawianym zagadnieniem badawczym. Ich zakres odpowiada tematyce pracy a tytuły rozdziałów i podrozdziałów bardzo dobrze odzwierciedlają umieszczone w nich zagadnienia. Cytowane w pracy pozycje świadczą o bardzo dobrej orientacji Doktorantki w analizowanych problemach – dobrano je starannie, tworząc na ich podstawie przejrzysty opis teoretycznych podstaw badań własnych. W pracy zauważalna jest stosowana poprawność terminologiczna. Wartość tych rzetelnie napisanych rozdziałów byłaby jeszcze większa, gdyby Doktorantka szerzej omówiła cytowaną w pracy literaturę obcojęzyczną.

Założenia metodologiczne badań własnych Doktorantka prezentuje w rozdziale czwartym zatytułowanym „Podstawy metodologiczne badań własnych”. Doktorantka przedstawiła w nim cel badań i problematykę badawczą. Szczegółowo scharakteryzowała również grupę badanych osób i kryteria jej doboru, a także teren, organizację badań i wykorzystane metody statystyczne analizy danych. Doktorantka słusznie zaznacza, że problematyka badawcza rozprawy częściowo koreluje z poglądami H. Baiera. Opis zaprezentowanej koncepcji metodologicznej nie budzi żadnych zastrzeżeń. Pozytywnie oceniam konstrukcję celów i ich związek tematem pracy. Doktorantka trafnie wyodrębnia trzy problemy główne, w ramach których wyodrębnia pytania szczegółowe, które trafnie zakreslają przejrzystą strukturę pola badawczego. Zostały one sformułowane prawidłowo i świadczą one o dobrej orientacji Doktorantki w podjętej problematyce badawczej. Żadnych wątpliwości merytorycznych nie budzą również założone hipotezy badawcze. Ponadto przedstawiła wykorzystaną metodę, technikę i narzędzia badawcze. W swoich badaniach Doktorantka zasadnie zastosowała metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankiety, w której wykorzystwała następujące narzędzia badawcze: Kwestionariusz Kompetencji Społecznych (KKS, A. Matczak), Kwestionariusz pozytywnego nastawienia (N/A, W. Kulesza), Skala Ustosunkowań Interpersonalnych (SUI) według J. Stanika, Mapa asertywności (M. Król-Fijewska), Kwestionariusz Kompetencji Emocjonalnych (KE, M. Leopold, K. Ruda), Kwestionariusz Rozumienia Empatycznego (KRE, A. Węgliński), Kwestionariusz radzenia sobie w sytuacjach stresowych (CISS, N.S. Endler, J.D.A Parker). Wszystkie narzędzia zostały

prawidłowo scharakteryzowane. Ich dobór do zbierania danych w aspekcie celu badań i sformułowanych problemów badawczych jest prawidłowy i w pełni uzasadniony.

Uogólniając pragnę podkreślić, że cała strategia badań została opracowana prawidłowo. Widoczny jest związek między celem badań a przyjętymi procedurami. Zauważalna jest również bardzo dobra znajomość literatury metodologicznej, która ujawnia się odwołaniami do wielu pozycji z tego zakresu. Rozdział ten świadczy o dojrzałości metodologicznej Doktorantki.

Kolejne rozdziały (piąty, szósty i siódmy) zawierają rzetelną analizę danych pozyskanych podczas badań własnych. Struktura tych rozdziałów jest w znacznym zakresie pochodną przedstawionej w rozdziale metodologicznym konstrukcji problemów badawczych. Układ ten jest logiczny, przejrzysty i sprzyja recepcji treści. W rozdziale piątym Doktorantka dokonuje prawidłowego i przemyślanego porównania kompetencji psychospołecznych nauczycieli gimnazjów specjalnych z kompetencjami nauczycieli gimnazjów ogólnodostępnych. Doktorantka trafnie analizuje kompetencje społeczno-komunikacyjne, kompetencje asertywne, kompetencje emocjonalne i kompetencje antystresowe.

W rozdziale szóstym Doktorantka dokonuje rzetelnego porównania wyodrębnionych w poprzednim rozdziale kompetencji psychospołecznych nauczycieli gimnazjów specjalnych i nauczycieli gimnazjów ogólnodostępnych ze względu na ich staż pracy badanych. Natomiast w kolejnym rozdziale Doktorantka zasadnie analizuje poszczególne psychospołeczne kompetencje badanych nauczycieli ze względu na poziom ich samooceny.

Prezentacja zgromadzonych wyników badań jest logiczna i klarowna, umieszczona w licznych tabelach i wykresach. W niektórych rozdziałach prezentujących wyniki badań własnych występuje brak podsumowań. Doktorantka wykazała się bardzo dobrą umiejętnością interpretacji uzyskanych danych empirycznych. Dokonała szczegółowego opisu i interpretacji wyników badań własnych oraz weryfikację sformułowanych hipotez. Na podkreślenie zasługuje duży obiektywizm i rzetelność w prezentowaniu otrzymanych wyników badań własnych. Zauważalne jest również to, że Doktorantka bardzo dobrze się orientuje w możliwych sposobach analizy informacji zebranych w toku procesu badawczego.

W podsumowaniu swojej pracy Doktorantka przedstawiła obszerną dyskusję zgromadzonych wyników badań własnych z dotychczasowymi rezultatami aktualnych badań empirycznych innych autorów oraz obszerne wnioski końcowe. Doktorantka przedstawia w nich tu logiczną syntezę badań własnych. Szczegółowa analiza bogatego materiału empirycznego dała Doktorantce możliwość wysunięcia ważnych poznawczo i przydatnych dla praktyki pedagogicznej konkluzji.

Oceniając całość analizy otrzymanych wyników badań mogę stwierdzić, że jest ona logiczna i wyczerpująca. Uważam, że Doktorantka wykazała się bardzo dobrą umiejętnością prawidłowej prezentacji i analizy zgromadzonych w toku badań własnych materiałów i w pełni sprostала wszystkim podjętym wyzwaniom metodologicznym.

Podsumowując ocenę przedłożonej dysertacji doktorskiej przygotowanej przez mgr Agnieszkę Berezę uważam, że rozprawa jest bardzo dobrze napisana i może być cennym źródłem informacji dla badaczy oraz dla praktyków zainteresowanych psychospołecznymi kompetencjami pedagogów specjalnych. Rozprawa ujawnia bardzo dobrą ogólną wiedzę Doktorantki w zakresie pedagogiki specjalnej, wskazuje na Jej umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych, a także jest rzetelnie uzasadniona źródłowo i prawidłowo napisana. Podkreślić należy, że sam temat rozprawy został zrealizowany w sposób oryginalny, a sam pomysł badawczy charakteryzuje się aktualnością oraz dużym znaczeniem dla teorii i praktyki pedagogiki specjalnej. Dojrzała i przemyślana koncepcja badań zaowocowała poznawczo wartościowym materiałem badawczym. A jego interpretacja dała podstawy dla opracowania interesujących postulatów dla praktyki. Podsumowując ogląd globalny pracy nie sposób pominąć jej wysokiej jakości pod względem edytorskim.

Jednoznacznie stwierdzam, że recenzowana praca spełnia wszystkie kryteria rozpraw doktorskich. Jest to prawidłowo napisana rozprawa naukowa, jest ona wartościowym, rzetelnym i oryginalnym przedstawieniem podjętego tematu badawczego, obejmuje przemyślane, prawidłowe etapy prowadzenia badań własnych oraz szczegółową, rzetelną i konstruktywną analizę oraz wyczerpującą i oryginalną interpretację otrzymanych danych empirycznych. W pełni potwierdza ogólną wiedzę Doktorantki w zakresie nauk społecznych (w szczególności w zakresie pedagogiki specjalnej) i daje świadectwo umiejętności samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Moim zdaniem, recenzowana dysertacja – jako aktualne i wartościowe przedstawienie, rzadko podejmowanego w pedagogice specjalnej tematu kompetencji psychospołecznych pedagogów specjalnych, jest warta opublikowania w formie monografii.

Biorąc pod uwagę powyższe niewątpliwe zalety pracy, w konkluzji końcowej stwierdzam, że dysertacja mgr Agnieszki Berezy *Kompetencje psychospołeczne nauczycieli gimnazjów specjalnych* pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Marii Chodkowskiej, spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim, określone w art.13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz. U. Nr 65 poz.595, z późn. zm.) i na tej podstawie wnoszę o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Bernadeta Gump